



## Ο «μετα-άνθρωπος» δημιούργημα τῆς Τεχνητῆς Νοημοσύνης

Ο Ακαδημαϊκός Δημήτρης Νανόπουλος αποκαλύπτει στο νέο του βιβλίο ότι ο νέος τύπος ανθρώπου  
θά συνδυάζει «βιολογικά καί τεχνολογικά χαρακτηριστικά»

Συνέντευξις στὴν **ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ**



**Μ**πορούμε νά δώσουμε μιά ἐπισημονική ἐξήγηση βασισμένη στοὺς φυσικοὺς νόμους; Καί, ἂν ναί, τότε πῶς ἐμφανίστηκαν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ νόμοι; Τό συγκλονιστικό, ἂν καί ἐλάχιστα γνωστό, εἶναι ὅτι σήμερα διαθέτουμε πειστικές ἀπαντήσεις σέ ὅλα τὰ παραπάνω ἐρωτήματα, ὅπως ἀναφέρει στό νέο του βιβλίο «Ὁ κβαντικός μῦθος τοῦ Σίσυφου. Δοκί-

μιο γιά τήν κβαντική προέλευση τοῦ παραλόγου» (ἐκδόσεις Πατάκη) ὁ διακεκριμένος Ἑλληνας θεωρητικός φυσικός καί ἀκαδημαϊκός, διεθνῶς γνωστός γιά τήν πρωτοποριακή συμβολή του στὴν Σωματιδιακή Φυσική, τήν Κοσμολογία, τήν Θεωρία Χορδῶν καί τίς Ἑνοποιημένες Θεωρίες Πεδίου, Δημήτρης Β. Νανόπουλος.

Λεπτομέρειες στὴν σελίδα **25**



## ΔΗΜΗΤΡΗΣ Β. ΝΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

## Με τίς απίστευτες εξελίξεις στην ΤΝ, θά έρθουμε στόν μετάνθρωπο, πού θά συνδυάζει βιολογικά καί τεχνολογικά χαρακτηριστικά

Ήταν 22 Σεπτεμβρίου τοῦ 1971, τήν ὥρα πού τό τραῖνο ἄρχισε νά φεύγει, ὅταν, 23 ἐτῶν, συνειδητοποίησε ὅτι δέν θά ζαναγουρίσει στήν Ἑλλάδα.

Πενήντα πέντε χρόνια μετά, καί ἔπειτα ἀπό μία λαμπρή πορεία σέ παγκόσμιο ἐπίπεδο, ἡ ἐξέχουσα φυσιογνωμία τοῦ Ἑλληνισμοῦ παραχωρεῖ συνέντευξη στήν «ΕτΚ» μέ τήν εὐκαιρία τῆς κυκλοφορίας τοῦ νέου του βιβλίου

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΙΣ στήν ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

**Μ**ποροῦμε νά δώσουμε μία ἐπιστημονική ἐξήγηση βασισμένη στούς φυσικούς νόμους; Καί, ἂν ναι, τότε πῶς ἐμφανίστηκαν αὐτοί οἱ ἴδιοι οἱ νόμοι; Τό συγκλονιστικό, ἂν καί ἔλαχιστα γνωστό, εἶναι ὅτι σήμε-  
ρε διαθέτουμε πειστικές ἀπαντήσεις σέ ὅλα τά παραπάνω ἐρωτήματα, ὅπως ἀναφέρει στό νέο του βιβλίο «Ο κβαντικός μῦθος τοῦ Σίσυφου. Δοκίμιο γιά τήν κβαντική προέλευση τοῦ παραλόγου» (ἐκδόσεις Πατάκη) ὁ διακεκριμένος Ἑλληνας θεωρητικός φυσικός καί ἀκαδημαϊκός, διεθνῶς γνωστός γιά τήν πρωτοποριακή συμβολή του στήν Σωματιδιακή Φυσική, τήν Κοσμολογία, τήν Θεωρία Χορδῶν καί τίς Ἑνοποιημένες Θεωρίες Πεδίου, Δημήτρης Β. Νανόπουλος. Μέ περισσότερες ἀπό 700 δημοσιευμένες ἐπιστημονικές ἐργασίες καί πάνω ἀπό 57.600 βιβλιογραφικές ἀναφορές, θεωρεῖται ἕνας ἀπό τοὺς πλέον ἐπιδραστικούς φυσικούς ὑψηλῶν ἐνεργειῶν παγκοσμίως (h-index=112), ἐνῶ γιά τό ἔργο του ἔχει τιμηθεῖ μέ ποιάριθμες διεθνείς διακρίσεις.

► **Ποιά εἶναι σέ διεθνές ἐπίπεδο ἡ προκοπή τοῦ νέου σας βιβλίου, «Ο κβαντικός μῦθος τοῦ Σίσυφου» (ἐκδόσεις Πατάκη), καί ποιά ἐσωτερική ἀνάγκη σᾶς ὑπαγόρευσε νά τό γράψετε;**

Πιστεύω ὁτιεθνῶς εἶναι πρωτότυπο, διότι εἶναι ἕνα «μείγμα», κτᾶ κάποιον τρόπο, φιλοσοφίας καί φυσικῆς. Δέν εἶναι οὔτε φιλοσοφία οὔτε φυσική. Προσπαθῶ νά κῆνο ἕνα καινούργιο εἶδος, συμπεριλαμβάνοντας πλὺ ἁπλῶς ἐξισώσεις, ἀπλῶς γιά νά ἐνισχύσω αὐτά τὰ ποῖα γράφω, ὥστε νά μὴν εἶναι στὸν... ἄερα. Ἐχω γράψει πολλὰ βιβλία φυσικῆς, κι ἂν ἤθελα θά ἔγραφα ἀκόμα ἕνα. Προσπαθοῦσα ἀπὸ μικρὸς νά καταλάβω -ἀναζητώντας ἀπαντήσεις σέ αὐτὰ πού ὀνομάζουμε φιλοσοφικά ἐρωτήματα- τί εἴμαστε, πού πάμε, καί τι τό ὁποῖο πιστεύω ὅτι εἶναι καθαρά θέμα θετικῶν ἐπιστημῶν, ἀεὶ ἔχει σχέση μέ τό πῶς ἐμφανίστηκε τό σῶμα. Ἰν δεχθῶμε ὅτι τό σῶμα ἐμφανίστηκε ἀπὸ



Ὁ Δημήτρης Νανόπουλος  
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: P. TAVITIAN

ψῆς του. Ὁ δὲ Πυθαγόρας ἔδειξε ὅτι ἡ μουσική ἁρμονία μπορεῖ νά περιγραφεῖ μέ μαθηματικές ἀναλογίες. Καί σημειῶνω ὅτι δέν εἶμαι γνωστός γιά τήν ἀρχαιο-  
λατρία μου... Ἀλλά πρέπει νά λέμε τὰ πράγματα ὅπως εἶναι. Δέν ξέρω, λοιπόν, ὅπως γράφω καί στό βιβλίο, τί ἄερα ἀνέπνεαν αὐτοί οἱ ἄνθρωποι καί τί... ἔπιναν -τό λέω γιά ἄστειο. Εἶναι σίγουρα διαφορετικό ἀπὸ αὐτό πού πίνουμε ἐμεῖς.

► **Ἡ μητέρα δλων τῶν ἐπιστημῶν εἶναι ἡ φιλοσοφία ἢ ἡ φυσική;**

► **Μιλήστε μας γιά τό χρονικό τῆς δημιουργίας τοῦ νέου σας βιβλίου.**

Ζοῦμε σέ μία ἐποχή πού πιστεύουμε ὅτι ὑπάρχει τό πολυκόσμιον, τό multiverse, ὅπως τό λέμε. Ἐμεῖς εἴμαστε σέ ἕνα ἀπὸ αὐτά τὰ σύμπαντα. Καί, μάλιστα, κάθε σύμπαν ἔχει τοὺς δικούς του φυσικούς νόμους. Δηλαδή, αὐτό τό σύμπαν στό ὁποῖο ζοῦμε, πού ἔχει ἡλικία 13,8 δισεκατομμύρια χρόνια, ἔχει αὐτοὺς τοὺς φυσικούς νόμους πού γνωρίζουμε. Ὅλη αὕτη, λοιπόν, ἡ μεγαλειώδης θεωρία πού διαμορφώνεται σήμερα, ὅλες αὐτές οἱ ἀπίστευτες ἐξελίξεις πού ἔχουν γίνει στήν φυσική, μέ ὀδήγησαν τελικά νά σκεφτῶ -ἐπειδὴ τὰ χρόνια περνοῦν καί δέν θά ζήσουμε καί γιά πάντα- ὅτι αὐτά δέν πρέπει νά χαθῶν. Κάποια στιγμή, πρὶν ἀπὸ χρόνια, ἡ γυναικα μου, Ὀλγα, μοῦ εἶπε: «Ὅλα αὐτά πού λές ἀπὸ ἐδῶ καί ἀπὸ ἐκεῖ, στίς συνεντεύξεις, εἶναι ὥραϊα, ἀλλά εἶναι "λόγια περδέντα". Γράψ' τα». Καί ἀπάντησα καί στήν ἴδια καί στὸν γιὸ μου, Ὀδυσσεά, ὅτι θά τό κάνω. Μοῦ πῆρε, ὅμως, μερικά χρόνια. Τελικά, ἔφθασα νά ἀρχίσω νά γρά-  
φω ἀπὸ πέρασι τό φθινόπωρο.

► **Σέ μία ἀπὸ τίς συνεντεύξεις σας ἔχετε πει μάλιστα ὅτι γράφατε στό χέρι.**

Ἀκριβῶς. Πρῶτον, ἐπειδὴ ἔτσι ἔχω συνηθισαί καί, δεύτερον, ἐπειδὴ ὅταν γράφεis μέ τό χέρι σκέφτεσαι περισσότερο. Εἶχα μία συγκεκριμένη τακτική. Ήταν τό γρα-  
φείο μου ἐντελῶς ἄδειο καί εἶχα ἀποφασίσει ὅτι, ἂν δέν μπορῶ νά ἐξηγήσω αὐτά πού γράφω περίπου σέ γυμνα-  
σιακό ἐπίπεδο, δέν θά τά συμπεριλάβω. Καί παρ' ὅτι εἶχα διπλά μου ὀλόκληρη βιβλιοθήκη, προσπαθοῦσα νά τό γράφω μόνος μου. Καμμιά φορά χρειάζοταν νά ἐπι-  
βεβαιώσω κάποια στοιχεῖα, κυρίως στά φιλοσοφικά ζη-  
τήματα, σέ σχέση μέ τὸν Κορί. Ἐχω καλή μνήμη, ἀλλά ἤθελα νά εἶμαι σίγουρος ὅτι τὰ θυμῶμαι καί τὰ εἶχα κα-  
ταλάβει σωστά, γιὰ τὴν ὑπάρκουν ἄνθρωποι πού θά μπο-  
ροῦσαν νά σχολιάσουν: «Κοίταξε τώρα τί γράφεις».

► **Πῶς πιστεύετε ὅτι τό brain drain θά μπορούσε νά γίνεται ὁλοένα καί περισσότερο brain gain γιά τήν χώρα μας;**

Στό ἐξωτερικό ὑπάρχει σύστημα. Οἱ Ἕλληνες ἔχου-  
με φαντασία, διαίσθηση, μυαλό, ὁρεξή -τά ἔχουμε ὅλα. Ἀπλῶς ἐκεῖ βρισκόμαστε στό κατὰλληλο περι-  
βάλλον γιά νά παράγουμε. Ἐδῶ -παρ' ὅτι προφανῶς ἀπὸ τό 1971 πού ἔφυγα μέχρι σήμερα τὰ πράγμα-  
τα εἶναι ἐντελῶς διαφορετικά - ὑπάρχουν πάντοτε οἱ τσακωμοὶ καί ὅλα αὐτά τὰ ὁποῖα δέν σέ ἀφήνουν νά  
πάς μπροστά. Καί ἐπίσης θά τονίσω, γιὰ τό ξεχνᾶω  
καμμιά φορά: Μιλᾶω γιά τήν δική μου ἐπιστήμη. Δέν  
ξέρω ἂν θά παρέμενα ἂν ἦμουν λογοτέχνης ἢ νομι-  
κός. Ἡ ἐπιστήμη μου ἦταν σχεδὸν ἀνύπαρκτη τήν  
ἐποχή πού ἔφυγα.

► **Εἶναι καλύτερη ἡ πολιτική ἐπιστροφή σέ σχέση μέ τήν μετεγκατάσταση στό ἐξωτερικό ἐπιστημόνων τώρα, κύριε καθηγητά, ἐν ἔτει 2026;**

Κοιτάξε, Ἕλληνες εἴμαστε πάντοτε, εἴτε εἴμαστε ἐδῶ  
εἴτε εἴμαστε ἐκεῖ. Ἐρχονται ἐδῶ πολλοὶ καί ἐξαφανί-  
ζονται ἐπειδὴ δέν μποροῦν νά προσαρμοστοῦν. Τό νά  
ζεῖς πολλὰ χρόνια στό ἐξωτερικό δέν εἶναι εὐκόλο. Δέν  
μπορεῖς νά εἰσελθῇς εὐκόλα πίσω σέ μία ἄλλη πραγ-  
ματικότητα. Εἶναι τόσο διαφορετικὴ ἡ κατάσταση, τό-  
σο περίεργα τὰ πράγματα, πού νομίζω ὅτι ὑπάρχει πρό-  
βλημα. Εὐχομαι μέ τήν ψυχὴ μου, μέ τήν καρδιά μου,  
μέ ὅλο μου τὸ μυαλό, νά μπορέσουμε νά φέρουμε πίσ-  
ω ὅσο περισσότερους μπορούμε. Ἀς ἔρθουν, τοῦλάχισ-  
τον, πίσω οἱ ἄνθρωποι πού ἔχουν σχέση μέ τὰ οικονο-  
μικά, μέ τήν δημιουργία πλούτου. Ἀς ἀφίστουμε τοὺς  
ἄλλους νά κάνουν τίς δουλειές πού μποροῦν νά κάνουν  
στό ἐξωτερικό.



τό κβαντικό κενό, μέσω μιας κβαντικής διακύμανσης και είναι αποτέλεσμα τυχαιότητας, τότε με ποιά έννοια μπορούμε να μιλάμε για κάποιο σκοπό ή σχέδιο; Όταν διάδοχα την άρχη της άπροσδιοριστίας του Χάιζενμπεργκ μισθάνθηκα ότι υπάρχει μία σύνδεση ανάμεσα σε αυτά (σ.σ.: την πιο «άνοικτη» εικόνα της πραγματικότητας που δίνει η κβαντική φυσική) και σε φιλοσοφικές ιδέες, με τις οποίες είχα έρθει σε επαφή νωρίτερα.

► **Θά μπορούσαμε, λοιπόν, να μιλήσουμε για σύνδεση της φιλοσοφίας με την φυσική;**

Σύνθετο, θά έλεγα περισσότερο. Μήν ξεχνάμε το έξης: Οι πρώτοι πραγματικοί φιλόσοφοι, ο Θαλής, ο Πυθαγόρας, ο Ήρακλειτος, ο Δημόκριτος, ο Λεύκιππος, ήταν Μικασίτες και δεν ασχολούνταν με εκείνα που ασχολήθηκαν αργότερα ο Πλάτων, ο Σωκράτης και ο Αριστοτέλης - ο Αριστοτέλης λιγότερο. Ήθελαν να καταλάβουν τον κόσμο. Ο Θαλής έλεγε να αφήσουμε τους μύθους και να καταλάβουμε τον κόσμο με λογική Έτσι, εισήγαγε διάφορες έννοιες, όπως και ο Ήρακλειτος. Επίσης, με τις ίδιες έννοιες ασχολήθηκε και ο Διόκριτος, που διατύπωσε την ιδέα των ατόμων. Σκεφτείτε, δυνάμει χιλιάδες χρόνια πριν, ο Δημόκριτος κατέληξε: έχει μόνο με την απαιρετική ικανότητα της σκέ-

Πιστεύω ότι είναι η φυσική, γιατί αυτή μας απαντάει πώς προήλθε και τι είναι το σύμπαν, όταν προσπαθούμε να καταλάβουμε και έχουμε πειραματικά δεδομένα για αυτό. Δεν υπάρχει άλλο βαθύτερο πρόβλημα.

► **Ο άνθρωπος, ο οποίος έχει συνείδηση του παραλόγου, έχει επίγνωση του γεγονότος ότι τίποτα δεν μπορεί να διαρκέσει και ότι καμμία νίκη δεν είναι οριστική. Γιατί, κατά τον Αλμπέρ Καμύ, ο οποίος έχετε πει ότι είναι η μεγάλη σας αγάπη και αποτέλεσε εμπνευση για το νέο σας βιβλίο, θα πρέπει να συνεχίσει να δημιουργεί;**

Ο Καμύ είχε πει και κάτι άλλο: «Τό να δημιουργείς είναι σαν να ζεις δύο φορές». Ήταν μεγάλη κουβέντα. Από την στιγμή που... βγαίνουμε, όπως λένε και οι Αμερικανοί, «from the womb to the tomb», ξέρουμε που θα καταλήξουμε. Παρ' όλα αυτά, το πέρασμά μας από αυτή την ζωή θα πρέπει να αφήσει κάποιο αποτύπωμα, όπως είχε πει ο Αγγλέας στην μητέρα του. Νά λέμε ότι καλώς περάσαμε από αυτή την ζωή και βοηθήσαμε κάτι να πάει καλύτερα. Ο Καμύ είχε θεωρήσει ότι ο αιώνας καταδικασμένος Σισυφός (σ.σ.: να σπρώχνει έναν τεράστιο βράχο στην κορυφή ενός λόφου, μόνο και μόνο για να κυλάει ξανά προς τα κάτω λίγο πριν φθάσει, αναγκάζοντάς τον να επαναλαμβάνει την ίδια μάταιη προσπάθεια για πάντα) ήταν εύθυμος. Κατέβανε σφυρίζοντας, για να ξανασπρώξουν. Έκανε διάφορα σφάλματα, δέσμευσε τον θάνατο και δεν πέθανε κανένας, και γι' αυτό τιμωρήθηκε. Παρ' όλα αυτά, δέχθηκε την τιμωρία του χωρίς καμμία μεμψιμοιρία, χωρίς καμμία μιζέρια. Και αυτό είναι μεγάλη δύναμη. Άρα, λοιπόν, παρ' όλο που ξέρουμε την μοίρα μας, αξίζει τον κόπο (να ζούμε). Είμαστε πάρα πολύ τυχεροί που υπάρχουμε, και με αυτή την παρατήρηση ξεκινάω και το καινούργιο μου βιβλίο. Είναι πραγματικά εντυπωσιακό ότι, βάσει εκτίμησης, τό 10 εώς την 29η -10· {29}· είναι ο αριθμός των πρωτονίων, των νετρονίων και των ηλεκτρονίων που αποτελούν το σώμα μας και αντιστοιχούν περίπου στα 80-90 κιλά που ζυγίζει ο καθένας μας - συγκεντρώθηκαν, σχηματίστηκαν και δημιούργησαν εμάς. Ή πιθανότητα να συμβεί αυτό είναι άπιστευτα μικρή. Άρα, να μην πετάξουμε στα σκουπίδια αυτό το δώρο. Ο Καμύ πίστευε ότι το σύμπαν παραμένει σιωπηλό. Και αυτή είναι, βέβαια, η απογοήτευσή του ανθρώπου. Το σύμπαν δεν ασχολείται με τον άνθρωπο. Ο άνθρωπος, όμως, θέλει να έχει απαντήσεις στα ερωτήματά του και, επειδή βρίσκεται μέσα στο σύμπαν, είναι σαν, κατά κάποιο τρόπο, να περιμένει απαντήσεις από αυτό. Το σύμπαν, όμως, δεν δίνει καμμία απάντηση. Αυτό, ωστόσο, είναι και μία μορφή ελευθερίας, αν το σκεφτείτε. Διότι ο καθένας μας πρέπει να φτιάξει τον δικό του σκοπό.



Ο Δημήτρης Νανόπουλος με την συντάκτρια της «ΕτΚ», Κατερίνα Λυμπεροπούλου  
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: ΕΛΕΝΗ ΣΤΑΜΑΤΕΛΟΥ

► **Υπάρχει σκέψη να κυκλοφορήσει και εκτός συνόρων το βιβλίο;**

Βεβαίως. Το σκεφτόμαστε ήδη και θα άρχισα να μεταφράζεται στα αγγλικά. Θά ήθελα και στα γαλλικά, γιατί τό γαλλικό ακροατήριο είναι ειδικό σε αυτά τά πράγματα. Τά αγγλικά, βέβαια, είναι για όλο τον κόσμο. Στην Ελλάδα γίνεται η πρώτη επαφή με τό κοινό.

► **Ζούμε τεχνολογικές εξελίξεις που υπερβαίνουν την αφομοιωτική ικανότητα του ανθρώπου. Πιστεύετε ότι βρίσκόμαστε κοντά στο τέλος της φυσικής δαρβινικής εξέλιξης;**

Ο άνθρωπος δεν ήταν ένα ζώο που προοριζόταν να ζήσει εκατό και πλέον χρόνια. Ο άνθρωπος, όμως, απέκτησε περίπου τριπλάσιο μυαλό από τους χιμπατζήδες, δεδομένου ότι πριν από έξι εκατομμύρια χρόνια ήμασταν περίπου στο ίδιο επίπεδο. Ανακαλύπτοντας τον ηλεκτρισμό, τον μαγνητισμό, φτιάχνοντας ψυγεία και θερμάστρες, δεν εξελισσόμαστε μαθαίνοντας να ζούμε στο κρύο και την ζέση. Κάνουμε επέμβαση στην φύση, και έτσι, εντός εισαγωγικών, πολύ καιρό τώρα σταματήσαμε την εξέλιξή μας. Μπορεί να πει κανείς ότι και αυτό είναι ένα είδος εξέλιξης. Αλλά όχι εκείνου του τύπου που συνδέεται με ένα ζώο. Δεν θά πάμε πάρα πολύ, όπως είμαστε σήμερα. Θά αλλάξουμε με τις άπιστεντες εξελίξεις στην ΤΝ στην ιατρική και την βιολογία, και θά έρθουμε στον μετάνθρωπο, που θά είναι ένα μείγμα, αν θέλετε, μεταξύ αυτού που βλέπουμε τώρα και αυτού που μάς έρχεται, τό ρομποτικό.

► **Ποιά γεγονότα συνέβαλαν στην δημιουργία του Nanopoulos Foundation από κοινού με την σύζυγό σας;**

Και αυτό δημιουργήθηκε μέσω επιμονής της γυναίκας μου και του γιου μας. Μικρός, εκτός από τους καθηγητές μου, τους φυσικούς Βαγγέλη Τσιγκούνη, στο 3ο Γυμνάσιο Αρρένων Αθηνών, και Φωκίωνα Χατζηιωάννου, στίς προπτυχιακές μου σπουδές στο Έθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ο οποίος δημιούργησε φυτάρια και διαμόρφωσε την δική μου γενιά επιστημόνων, ήμουν μόνος και έρημος. Έμαχνα χωρίς καμμία βοήθεια υποτροφίες στο Βρετανικό Συμβούλιο και την Αμερικανική Πρεσβεία. Από τότε είχα την σκέψη ότι, αν κάνω κάτι στην ζωή μου, θά ήθελα να βοηθήσω νέους ανθρώπους. Νά τους δοθεί η ευκαιρία να καταλάβουν τι είναι η φυσική, τι είναι τά μαθηματικά, και επίσης θά βρουν τό ταλέντο τους, γιατί πολλά παιδιά έχουν χαθεί χωρίς να έχουν ανακαλύψει τό ταλέντο τους. Θά σώσω εγώ τον κόσμο; Όχι. Αλλά τουλάχιστον θά ήθελα να δώσω κάτι πίσω στην πατρίδα μου.

► **Τι ήταν αυτό που έκανε εκείνο τό παιδί στην Παλλήνη να έχει τό αίσθημα του πετάγματος, της φουγής, αλλά και μιας έσωτερικής πίεσης να δημιουργήσει σαν να τελείωνε ο χρόνος του, παρ' ότι ήταν νέος άνθρωπος;**

Πρώτα κι εγώ τόν εαυτό μου, και καμμία φορά συγκατανόμει. Αναρωτιέμαι πώς αποφάσισα, από την στιγμή που τελείωσα τό Πανεπιστήμιο, να φύγω. Αυτό τό θεωρώ τό πιο έξυπνο πράγμα που έχω κάνει στην ζωή μου. Δεν μπορώ να καταλάβω ποιός με βοήθησε, τι πράγμα συνέβη και έγινε. Είχα από μικρός μία έσωτερική αυτοπεποίθηση. Θυμάμαι, ήταν 22 Σεπτεμβρίου 1971, ημέρα κηδείας του Γιώργου Σεφέρη, όταν, 23 ετών, έφυγα από την Ελλάδα με τό τραίνο βλέποντας τούς γονείς μου έξω, να με αποχαιρετούν. Μπήκα στο βαγόνι και θυμάμαι, μόλις άρχισε να φεύγει τό τραίνο εκεί που καθόμουν, στην γενιά, κατάλαβα ότι ήταν τό τέλος μου με την Ελλάδα, με την έννοια ότι θά έμενα για πάντα στο έξωτερικό. Δεν ήμουν στην πρώτη θέση. Ήταν και άλλος κόσμος. Ντράπηκα, βγήκα έξω στον διάδρομο και στάθηκα στο παράθυρο κοιτάζοντας έξω. Και με έπιασαν τά κλάματα. ▲▼



Τό εξώφυλλο του νέου βιβλίου του Δημήτρη Νανόπουλου «Ο κβαντικός μύθος του Σισυφού. Δοκίμιο για την κβαντική προέλευση του παραλόγου» (έκδοσεις Πατάκη)